

מלכות אחז בירושלים

כי הכניע ה' את יהודה בעבור אֶחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כִּי
הִפְרִיעַ בַּיהוּדָה וּמַעוֹל מַעַל בָּהּ (שם, טו).

ב. עמדת הנביא ישעיהו

וְהִי בַיָּמֵי אֶחָז בֶּן יוֹתָם בֶּן עֲזִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רִצְיֹן
מֶלֶךְ אֲרָם וּפְקַח בֶּן רְמֵלִיָּהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם
לְמַלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכַל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ. וַיִּגַד לְבֵית דָּוִד
לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל אֶפְרַיִם וַיֵּנַע לָבְבוּ וּלְבַב עֲמוּ כְּנוּעַ
עֲצֵי יַעַר מִפְּנֵי רִיחַ.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל יִשְׁעִיָּהוּ: צֵא נָא לְקִרְאֵת אֶחָז אֶתְּהָ וּשְׂאֵר
יְשׁוּבֵי בְּנֵי אֵל קִצָּה תַעֲלֶת הַבְּרָכָה הָעֲלִיּוֹנָה אֶל מְסֻלַּת
שְׂדֵה כּוֹבֵס. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו: הֲשִׁמֵּר וְהִשְׁקֵט אֶל תִּירָא
וּלְבָבְךָ אֶל יָרֵךְ מִשְׁנֵי זְנֻבוֹת הָאוֹדִים הָעֹשִׂנִים הָאֵלֶּה
בְּחָרֵי אֶרֶץ רִצְיֹן וְאֲרָם וּבֶן רְמֵלִיָּהוּ. יַעַן כִּי יַעַץ עָלֶיךָ אֲרָם
רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן רְמֵלִיָּהוּ לֵאמֹר: נַעֲלֶה בַּיהוּדָה וְנִקְיָצְנָהּ
וְנִבְקַעְנָהּ אֵלֵינוּ וְנִמְלִיךְ מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֶת בֶּן טַבָּאֵל. כֹּה
אָמַר אֲ-דְנִי א-לֵהִים: לֹא תִקּוֹם וְלֹא תִהְיֶה. כִּי רֹאשׁ
אֲרָם דָּמָשֶׁק וְרֹאשׁ דָּמָשֶׁק רִצְיֹן וּבְעוֹד שְׂשִׁים וְחֲמֵשׁ שָׁנָה
יַחַת אֶפְרַיִם מֵעַם. וְרֹאשׁ אֶפְרַיִם שְׁמֵרוֹן וְרֹאשׁ שְׁמֵרוֹן בֶּן
רְמֵלִיָּהוּ אִם לֹא תִאֲמִינוּ כִּי לֹא תִאֲמִנוּ

(ישעיהו ז, א-ט).

הנביא מבשר לאחז כי קרובה מאוד מפלת ארם ואפרים לפני
מלך אשור (הולדת עמנואל, שם, טו), וכי חורבן דמשק ושומרון,
בירות ארם וישראל, קרוב (שם ח, א ואילך). עמדתו הרוחנית-
המדינית של הנביא ברורה – "השמר והשקט": אין זה נכון
להתיירא ולהיכנע לפני אויב זה, שקצו קרב ובה.

אלא שאחז כלל אינו מעוניין לשמוע את דברי הנביא:

וַיֹּסֶף ה' דַּבָּר אֶל אֶחָז לֵאמֹר: שְׂאֵל לְךָ אוֹת מֵעַם ה'
אֶ-לֹהֶיךָ, הַעִמֵּק שְׂאֵלָה אוֹ הַגְּבִה לְמַעְלָה.
וַיֹּאמֶר אֶחָז: לֹא אֶשְׂאֵל וְלֹא אֶנְסֶה אֶת ה' (שם, יג-יב).

ומבאר רש"י על אתר:

לא אנסה – אין רצוני שיתקדש שמו על ידי.

יש נביא בישראל, ודבר ה' בפיו, אך המלך אינו מעוניין לדעתו
ולנהוג על פיו!² במקום לפנות לנביא ולתקן את מעשיו ואת
מעשי הממלכה כולה, מבקש אחז את ישועתו אצל מלך אשור:

וַיִּשְׁלַח אֶחָז מַלְאָכִים אֶל תַּגְּלַת פְּלִסְרִי מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֵאמֹר:
עֲבָדְךָ וּבְנֵי אֲבֹתָי! עָלָה וְהוֹשַׁעֲנִי מִכַּף מֶלֶךְ אֲרָם וּמִכַּף

עד כה עסקנו בהרחבה במלכותם של דוד ושלמה, אשר הניחו
את התשתית למלכות ישראל בירושלים. לא נוכל לדון
במסגרת זו בכל אחד ואחד מן המלכים שמלכו בירושלים מימי
שלמה ועד חורבן הבית הראשון. ברצוננו לעבור עתה לתקופת
חזקיהו, תקופה מרכזית בתולדות ממלכת יהודה בכלל
ובתולדות ירושלים בפרט. ברם, על מנת להבין היטב את
משמעותם של ימי חזקיהו נקדים לכך את השיעור הזה,
שיעסוק במלכותו של אביו אחז. המקורות העיקריים העומדים
לרשותנו הם ספר מלכים, ספר דברי הימים וספר ישעיהו, שבו
מובאות נבואות מפורשות של הנביא לאחז.

א. המצב הצבאי והמדיני

בימי אחז מצויה ממלכת יהודה מתקופותיה הקשות –
מוקפת מכל עבריה. מצפון צרות עליה ממלכות ארם וישראל:

אֲזַ יַעֲלֶה רִצְיֹן מֶלֶךְ אֲרָם וּפְקַח בֶּן רְמֵלִיָּהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
יְרוּשָׁלַם לְמַלְחָמָה וַיִּצְרוּ עַל אֶחָז וְלֹא יָכֻלוּ לְהִלָּחֵם
(מ"ב ט"ז, ה).

בֶּן עֲשָׂרִים שָׁנָה אֶחָז בְּמַלְכוּתוֹ... וַיִּתְּנֶהוּ ה' אֶ-לֹהֵי בְּיַד
מֶלֶךְ אֲרָם וַיִּכּוּ בוּ וַיִּשְׁבּוּ מִמֶּנּוּ שְׁבִיָּה גְדוֹלָה וַיָּבִיאוּ
דָרְמָשֶׁק וְגַם בְּיַד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל נִתְּן וַיִּדּוּ בוּ מִכָּה גְדוֹלָה.
וַיַּהַרְג פְּקַח בֶּן רְמֵלִיָּהוּ בַּיהוּדָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֲלֶף בָּיוֹם
אֶחָד הַכֹּל בְּנֵי חֵיל בְּעֶזְבָם אֶת ה' אֶ-לֹהֵי אֲבוֹתָם. וַיַּהַרְג
זַכְרִי גְבוּר אֶפְרַיִם אֶת מַעֲשִׂיָּהוּ בֶן הַמֶּלֶךְ וְאֶת עֲזַרְיָהוּ
נְגִיד הַבַּיִת וְאֶת אֶלְקָנָה מִשְׁנֵה הַמֶּלֶךְ. וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵאֲחִיהֶם מֵאֲתִים אֲלֶף נְשִׁים וּבָנוֹת וְגַם שָׁלַל רַב
בְּזָזוּ מֵהֶם וַיָּבִיאוּ אֶת הַשָּׁלַל לְשְׁמֵרוֹן (דה"ב כ"ח, ב-ח).¹

מגמתם של רצין ופקח היא להמליך ביהודה במקום אחז את
בן טבאל (ישעיהו ז, ו) כחלק מברית נגד אשור, כלומר: יש
ביהודה כוחות הנכונים למרוד באשור – המעצמה העולמית
באותה תקופה. במקביל מותקפת הממלכה גם מדרום:

בַּעַת הַהִיא הִשִּׁיב רִצְיֹן מֶלֶךְ אֲרָם אֶת אֵילַת לְאָרֶם
וַיִּנְשָׁל אֶת הַיְּהוּדִים מֵאֵילוֹת וְאֲדוּמִים בָּאוּ אֵילַת וַיִּשְׁבּוּ
שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה (מ"ב ט"ז, ו).

ואף הגבול ממערב אינו שקט:

וּפְלִשְׁתִּים פָּשְׁטוּ בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וְהִנְגְּבוּ לַיהוּדָה וַיִּלְכְּדוּ
אֶת בֵּית שֹׁמֶשׁ וְאֶת אֵילוֹן וְאֶת הַגְּדְרוֹת וְאֶת שׁוֹכּוֹ
וּבְנֹתֶיהָ וְאֶת תַּמְנָה וּבְנֹתֶיהָ וְאֶת גְּמִזּוֹ וְאֶת בְּנֹתֶיהָ
וַיִּשְׁבּוּ שָׁם (דה"ב כ"ח, יח).

כך הוקפה ממלכת יהודה אויבים סביב סביב: מן הצפון – ארם
וישראל, מן הדרום – אדום, וממערב – פלשת.

1 בהמשך (שם, ט-טו) מושבת השביה בכבוד ליהודה בהוראת הנביא עודד.
מכל מקום, תיאור ההרג והשבוי הגדולים ממחיש היטב את המשמעות
הרוחנית והמעשית של הפירוד בין יהודה וישראל, המגיע עד כדי ברית
בין ממלכת ישראל ובין ממלכה זרה (ארם) כנגד ממלכת יהודה.

2 בכל זאת מייחסים חז"ל לאחז לפחות בושה מפני ישעיהו: "ומפני מה לא
מנו את אחז [בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, י"ל]...? רב יוסף
אמר: מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו, שנאמר 'ויאמר ה' אל ישעיהו
צא נא לקראת אחז ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה
אל מסלת שדה כובס'. מאי 'כובס'? איכא דאמרי: דכבשינהו לאפיה וחלף,
ואיכא דאמרי: אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף [יש אומרים: שכבש את
פניו והיה מתבייש מפני ישעיהו, ויש אומרים: שחבש על ראשו כלי של
כובסים כדי שלא יכירו ישעיהו, שהיה מתבייש ממנו. י"ל]."

לאשור – אף היא אינה מצטמצמת להיבט הצבאי-המדיני ומתבטאת גם בסגירת בית ה' וקיצוץ כליו ובפולחן לאלוהי דמשק בתוך המקדש עצמו (ראה להלן).

להלן נפרט חלק מן המציאות הרוחנית הקשה ביותר ששררה בירושלים בימי אחז.

1. עבודת המולך⁵

אחז הוא המלך הראשון ביהודה העובד למולך (בעקבותיו באו מנשה ויהויקים):⁶

...וְגַם אֶת בְּנוֹ הַעֲבִיר בְּאֵשׁ כְּתֻעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ ה' אִתְּם מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (מל"ב ט"ז, ב-ג).

...וְהוּא הִקְטִיר בְּגֵיאָא כֶּן הַזֶּם וַיַּבְעֵר אֶת בְּנָיו בְּאֵשׁ כְּתֻעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִרִישׁ ה' מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ישעיהו ז', ח; ח', ח-ז).

(דה"ב כ"ח, ג).

שתי הלשונויות – העברת הבן באש והבערת הבנים (=שרפתם) באש – מכוונות לדבר אחד: עבודת המולך בגיא בן הינום. אפשר שאותו בן שהעביר אחז למולך על פי ספר מלכים הוא חזקיהו, כעדות הגמרא:

אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן [רש"י: לשורפו באש], אלא שסכתו אמו סלמנדרא [רש"י: חיה קטנה שיוצאה מתנור שהאש בוערת בו שבע שנים, והסך מדמה אין האור שולט בו] (סנהדרין סג ע"ב).

ואין צורך להסביר את המשמעות הרוחנית הקשה של הדוגמה האישית שנתן המלך לנתיניו בנסותו לשרוף את בנו באש.

2. זביחה והקטרה בכל מקום – לעבודה זרה

וַיִּזְבַּח וַיִּקְטֹר בְּבָמֹת וְעַל הַגְּבֻעֹת וַתַּחַת כָּל עֵץ רִעְוָן (מל"ב ט"ז, ד).

מכאן ניתן היה אולי להבין שמדובר בחטא הבמות, שרווח ביהודה כמעט כל ימי הבית הראשון, ומהותו: הקרבה לקב"ה על הגבעות ותחת כל עץ רעון, בדומה לעבודת אלילים. ברם, הכתוב בדברי הימים אינו מותיר מקום לספק:

וּבְכָל עִיר וְעִיר לַיהוָה עָשָׂה בְּמֹת לְקַטֵּר לְאֱלֹהִים אַחֲרַיִם וַיִּכְעַס אֶת ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו (דה"ב כ"ח, כה).

3. חיתום התורה

בנבואה מימי אחז אומר הנביא ישעיהו:

צוֹר תַּעֲוֶדָה חֲתוּם תּוֹרָה בְּלִמְדֵי (ישעיהו ח', טז).

5 על מהותה של עבודת המולך הרחבנו בשנת תשס"ה (שיעור 13), ועל כן לא נפרט על כך כאן.

6 בפירושיהם על ויקרא י"ח, כא דנים ראב"ע ורמב"ן בזיהוי מקורה של עבודת המולך. ראב"ע מעלה את האפשרות שזהו "מלך שקוץ בני עמו" (מל"א י"א, ז). רמב"ן מציע כי אדרמלך וענמלך אלוהי ספרוויים (מל"ב י"ז, לא) הם הם המולך. לפי הצעתו של הרמב"ן, יש מקום להעלות את ההשערה שעבודת המלך הופיעה לראשונה ביהודה דווקא בתקופה זו – עינדה של המעצמה האשורית – בעקבות כיבוש ספרוויים על ידי מעצמה זו (שם).

מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמִים עָלָיו. וַיִּקַּח אֶחָז אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית ה' וּבְאֲצֵרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר שְׁחָד. וַיִּשְׁמַע אֵלָיו מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיַּעַל מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶל דְּמֶשֶׁק וַיִּתְּפֹשֶׁה וַיִּגְלֶה קִירָה וְאֶת רִצִּין הַמֵּית (מל"ב ט"ז, ז-ט).

בעקבות הברית עם אשור ניבא ישעיהו על המלך ועל יהודה נבואה קשה ביותר:

יָבִיא ה' עֲלֶיךָ וְעַל עַמְּךָ וְעַל בֵּית אָבִיךָ יָמִים אֲשֶׁר לֹא בָאוּ לְיָמִים סוּר אֲפָרִים מֵעַל יְהוּדָה אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר... וְלָכֵן הִנֵּה אֲ-דָנִי מַעְלָה עֲלֵיהֶם אֶת מִי הַנְּהַר הַעֲצוּמִים וְהַרְבִּים אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶת כָּל כְּבוֹדוֹ וְעֵלָה עַל כָּל אֲפִיקָיו וְהִלֵּךְ עַל כָּל גְּדוֹתָיו. וְחָלַף בִּיהוּדָה שְׁטוֹף וְעָבַר עַד צָנָאֵר וַיִּגַּע וְהָיָה מְטוֹת כְּנָפָיו מֵלֵא רַחֵב אֲרָצְךָ עֲמָנוּ אֶ-ל (ישעיהו ז', יז; ח', ח-ז).

נבואה זו התקיימה כמעט במלואה בדורו של חזקיהו:⁴ למעט ירושלים, כבש מלך אשור את נחלת יהודה כולה. "ונוותרת בת ציון כספה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה" (שם א', ח).

בפני אחז עמדו שלוש אפשרויות:

- מרידה באשור. זהו בעצם הקו שביקשו פקח ורצין להשליט ביהודה על ידי המלכת בן טבאל.
- עמידה מנגד תוך חיזוק הממלכה מבפנים, כדרך שמציע ישעיהו, האומר כי ארם וישראל – האויב הנראה כעת בפאתי ירושלים – אינם מסוכנים ועומדים ליפול.
- כניעה לאשור. באפשרות זו בוחר אחז, והוא עושה זאת תוך השתעבדות מוחלטת, צבאית ורוחנית כאחת, לאשור.

מדוע פונה אחז (בנו של יותם הצדיק) עורף לדבר ה' בפי נביאו ובוחר לשעבד את עצמו ואת ממלכתו למעצמה העולמית אשור, ואף לתת למלכה את אוצרות הכסף והזהב שבבית ה'?

בבואנו לנסות להשיב על שאלה זו עלינו להביא בחשבון שני גורמים: ראשית, כבר עמדנו על המציאות הצבאית-המדינית הקשה שבה היה נתון אחז; שנית, יש לזכור כי בימי סבו של אחז, המלך עוזיהו, החל סילוק שכינה מן המקדש (ישעיהו ו'). אפשר שצירוף שני הדברים הביא את אחז ליאוש מוחלט מהתערבות א-לוהית, ושמא אף לתחושה כי עזב ה' את הארץ, ופתרון הביניים הפרגמטי שבחר לו היה שעבוד מוחלט שלו ושל ממלכתו למעצמת-העל אשור.

ואכן, אשור משחררת את אחז מעולם של פקח ורצין.

ג. המצב הרוחני והדתי

כבר רמזנו כי המציאות הרוחנית היא הרקע והסיבה למציאות המדינית הקשה כל כך שפקדה את יהודה באותה עת. מאידך גיסא, תגובתו של אחז למציאות קשה זו – השעבוד המוחלט

3 זוהי דוגמה אחת מני רבות לשימוש של המלך באוצרות בית ה' כאילו ברשותו הם. הדבר ממחיש בבירור את הטשטוש הגדול בין מלכות בשר ודם לבין מלכותו של הקב"ה, וכבר עמדנו על כך בשיעור 14 לשנה זו.

4 בשיעורינו על ימי חזקיהו ניגע בע"ה בשאלה מדוע באה הפורענות על חטאו של אחז בימי חזקיהו.

ופירושו חז"ל:

אחז בטל את העבודה וחתם את התורה (סנהדרין קג ע"ב).

אחז, המסרב לשמוע בקול הנביא, גם חותם את התורה ומונע את לימודה; כשם שמסרב הוא לשמוע בקול ה', כך גם מונע הוא את לימוד דברו.

4. ביטול העבודה במקדש

חלקו הראשון של מאמר חז"ל שהובא לעיל – "אחז בטל את העבודה" – מתואר בכתובים בהרחבה:

וַיִּלֶךְ הַמֶּלֶךְ אֶחָז לְקִרְאֵת תְּגִלַּת פְּלִאָסָר מֶלֶךְ אַשּׁוּר דּוֹמְשֶׁק וַיֵּרָא אֶת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּדַמְשֶׁק וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶחָז אֶל אֹרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת דְּמוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת תְּבִנֹתָיו לְכָל מַעֲשָׂהוּ. וַיִּבֶן אֹרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת הַמִּזְבֵּחַ כְּכֹל אֲשֶׁר שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶחָז מְדַמְשֶׁק בְּנֵי עֵשָׂה אֹרִיָּה הַכֹּהֵן עַד בּוֹא הַמֶּלֶךְ אֶחָז מְדַמְשֶׁק. וַיָּבֵא הַמֶּלֶךְ מְדַמְשֶׁק וַיֵּרָא הַמֶּלֶךְ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְרַב הַמֶּלֶךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעַל עֲלָיו. וַיִּקְטֹר אֶת עֲלֹתָיו וְאֶת מִנְחָתוֹ וַיִּסֹּף אֶת נִסְכּוֹ וַיִּזְרַק אֶת דָּם הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ. וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ הִנְחִישָׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' וַיִּקְרַב מֵאֵת פְּנֵי הַבַּיִת מִבֵּין הַמִּזְבֵּחַ וּמִבֵּין בַּיִת ה' וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל יָרֵךְ הַמִּזְבֵּחַ צְפוּנָה. וַיִּצְוֶה הַמֶּלֶךְ אֶחָז אֶת אֹרִיָּה הַכֹּהֵן לֵאמֹר עַל הַמִּזְבֵּחַ הַגָּדוֹל הִקְטֹר אֶת עֲלֹת הַבֶּקֶר וְאֶת מִנְחַת הָעֶרֶב וְאֶת עֲלֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת מִנְחָתוֹ וְאֶת עֲלֹת כָּל עֵם הָאָרֶץ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם וְכָל דָּם עֲלֵה וְכָל דָּם זָבַח עֲלָיו תִּזְרַק וּמִזְבֵּחַ הִנְחִישָׁת יְהִי לִי לְבַקֵּר. וַיַּעַשׂ אֹרִיָּה הַכֹּהֵן כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ אֶחָז. (מל"ב ט"ז, י-יז).

וַיָּבֵא עֲלָיו תְּלִגְתַּי פְּלִנְאָסָר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּצַר לוֹ וְלֹא הִזְקָן. כִּי חָלַק אֶחָז אֶת בַּיִת ה' וְאֶת בַּיִת הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיִּתֵּן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא לְעִזְרָה לוֹ. וּבָעֵת הַצָּר לוֹ וַיִּוְסַף לְמַעוֹל בַּה' הוּא הַמֶּלֶךְ אֶחָז. וַיִּזְבַּח לְאֱלֹהֵי דְרַמְשֶׁק הַמַּפְסִים בּוֹ וַיֹּאמֶר כִּי אֱלֹהֵי מַלְכֵי אֲרָם הֵם מַעֲזָרִים אוֹתָם לְהֵם אֲזַבַּח וַיַּעֲזֹרֵנִי וְהֵם הָיוּ לוֹ לְהַכְשִׁילוֹ וְלְכָל יִשְׂרָאֵל (דה"ב כ"ח, כג-כד).

זהו ביטוי רוחני-דתי נוסף לשעבוד המוחלט לשלטון האשורי: החלפת עבודת ה' בפולחן אלוהי דמשק במקדש עצמו, תוך דחיית עבודת ה' ודחיקתה לקרן זוית. אחז, שהתייאש מלשאל בדבר ה' ומלשמוע בקולו, מחליף את עבודתו בעבודת אלוהי ארם במחשבה "להם אזבח ויעזרוני". הוא שולח לאוריה הכהן את דמות המזבח שבדמשק ותבניתו, ובשבו לירושלים זובח עליו בעצמו, תוך הזזת מזבח הנחושת של שלמה הצדה. לראשונה מעמיד מלך יהודה במקדש עצמו 'תחליף' – עבודה זרה – ולמעשה 'סוגר' בפועל את המקדש:

וַיֹּאסֶף אֶחָז אֶת כְּלֵי בַיִת הָאֱלֹהִים וַיִּקְצֹץ אֶת כְּלֵי בַיִת הָאֱלֹהִים וַיִּסְגֹר אֶת דְּלֹתוֹת בַּיִת ה' וַיַּעַשׂ לוֹ מִזְבְּחוֹת בְּכָל פְּנֵי בִירוּשָׁלַם (שם, כד).

7 שימו לב להבדל בין הספרים בשאלה מדוע זובח אחז דווקא לאלוהי דמשק: מן הכתוב במלכים נראה שזהו חלק מן ההכרה בשלטונו המוחלט של מלך אשור שהושעו; בדברי הימים, לעומת זאת, מבטא הדבר הכרה בעליונותם של אלוהי ארם, העם שהכהו.

קיצוץ הכלים וסגירת בית ה' משמעם ביטול העבודה וביטול כל קרבה למקום השראת שכינה בעולם. והא ראייה: לאחר מות אחז נזקק חזקיהו לחנוך את המקדש מחדש (דה"ב כ"ט).⁸ בספר מלכים מתוארים פרטים נוספים ממעשי אחז במקדש:

וַיִּקְצֹץ הַמֶּלֶךְ אֶחָז אֶת הַמִּסְגְּרוֹת הַמְּכֻנּוֹת וַיִּסֹר מֵעֲלֵיהֶם אֶת הַכִּיר וְאֶת הַיָּם הַיָּרֵד מֵעַל הַבֶּקֶר הִנְחִישָׁת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל מְרֻצַּת אַבְנִים. וְאֶת מוֹסַף הַשַּׁבָּת אֲשֶׁר בָּנוּ בְּבַיִת וְאֶת מְבוֹא הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה הִסֵּב בַּיִת ה' מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר. (מל"ב ט"ז, יז-יח).

המכונות שמתחת לכיורים והבקר שמתחת לים מסמלים את התפשטות השראת השכינה מן המקדש אל החצר;⁹ קיצוץ המסגרות והמכונות, הסרת הבקר מהים והורדת הים והכיור אל מרצפת אבנים, משמעם, אם כן, צמצום בהופעת שכינה.

לסיכום, הנהגתו של אחז משקפת ייאוש מנוכחות הקב"ה, שבעטיו הוא פונה עורף לדברי הנביא, סוגר את המקדש, מבטל את העבודה, פועל לצמצום השראת שכינה, חותם את התורה, שורף את בניו למוֹלך ועובד עבודה זרה במקדש עצמו. היה זה המלך הראשון ביהודה שהעז לנהוג כך כלפי ה' בכלל, ובמקדש בפרט.

ד. סופו של אחז

בספר מלכים נאמר:

וַיִּשְׁכַּב אֶחָז עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּר עִם אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד. (מל"ב ט"ז, כ).

ברם, בספר דברי הימים מדגיש הכתוב כי אחז לא זכה להיקבר בקבורת מלכי בית דוד אלא נקבר בחלקה נפרדת:

וַיִּשְׁכַּב אֶחָז עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּעִיר בִירוּשָׁלַם כִּי לֹא הָבִיאהוּ לְקַבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל. (דה"ב כ"ח, כז).

בכך מבטא הכתוב את הסתייגותו ממלכות אחז וממעשיו.

לכאורה אומרים כי חזקיהו "גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו" (פסחים פ"ד מ"ט), ופירש רש"י: "גירר עצמות אביו – משום כפרה, ולא קברו בכבוד בדרגש ומטה נאה, ומפני קידוש השם, שיתגנה על רשעו ויוסרו הרשעים" (רש"י פסחים נו ע"א).

ה. אחז כניגוד לחזקיהו

מלבד העובדה שהתקופה שקדמה לימי חזקיהו היא רקע חיוני להבנתם, מראה הניתוח של ימי אחז כי הנהגתו היא היפוך גמור להנהגת חזקיהו בכל המובנים: ביחס לאשור ובהתנהגות

8 וכך מתאר שם חזקיהו את ביטול עבודת המקדש בימי אביו: "כי מעלו אבותינו ויעשו הרע בעיני ה' א-להינו ויעזבוהו ויסבו פניהם ממשכן ה' ויתנו ערף. גם סגרו דלתות האולם ויכסו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועלה לא העלו בקדש לא-להי ישראל" (דה"ב כ"ט, ו-ז).

9 לא נוכל להסביר כאן את הסוגיה הרחבה הזו, הכרוכה בניתוח מקיף של מבנה המקדש ומערכות הכלים בו. נסתפק בהפניה לדבריה של ד"ר רבקה רביב, שעסקה בנושא במאמרה "מעשה מרכבה בחצר מקדש שלמה", שמעתין 159-160, עמ' 73-83.

המדינית, ביחס לקב"ה ולנביא וביחס למקדש. אמנם הנביא מבקר באופן קשה ביותר גם חלק ממהלכיו של חזקיהו (הברית עם מצרים, אירוח המשלחת הבבלית, המציאות הרוחנית בירושלים ועוד), אך חזקיהו – בניגוד מוחלט לאביו – מתייחס לדבר ה' ושומע לו.

ואכן, בבשורה על ימי חזקיהו מתאר הנביא ישעיהו את הימים הללו כימים של אור גדול שיבואו לאחר החשכה של ימי אחז, ובהם יתוקנו מעשיו הרעים של אחז, ובראש ובראשונה – תיקון רוחני פנימי של הממלכה וסעידתה במשפט ובצדקה:

הָעַם הַהֲלֵכִים בְּחֹשֶׁךְ יָאוּ אֹר גָּדוֹל יִשְׁבִּי בְּאֶרֶץ צְלֻמֹת
אוֹר נִגְהַ עֲלֵיהֶם... כִּי יֵלֵד יֵלֵד לְנוּ בֵּן נִתֵּן לְנוּ וְתִהְיֶה
הַמְּשֻׁרָה עַל שְׁכֵמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גְּבוּר
אֲבִיעֵד שֵׁר שְׁלוֹם. לְמַרְבֵּה הַמְּשֻׁרָה וְלְשִׁלּוֹם אֵין קֶץ עַל
כֶּסֶף דָּוָד וְעַל מַמְלַכְתּוֹ לְהַכִּין אֶתְּהָ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט
וּבְצִדְקָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם קִנְיָתָהּ ה' צָב-אוֹת תַּעֲשֶׂה
זֹאת (ישעיהו ט', א-ו).¹⁰

* * *

בשיעור הבא נסקור בע"ה את המסגרת הכרונולוגית של ימי חזקיהו.

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יצחק לוי, תשס"ו *
* עורך: בעז קלוש *

* בית המדרש הווירטואלי שלידי ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *

10 בשיעורים על הערכת דמותו של חזקיהו ננסה בע"ה לבחון מה מנבואה זו התגשם ומדוע לא נתקיימה הנבואה במלואה.